

ICOMOS Slovenija

Slovensko nacionalno združenje za spomenike in spomeniška območja

Obrazec – Seznam ogrožene dediščine v Sloveniji

Ime dediščine:

Stadion za Bežigradom ali Plečnikov stadion, izvorno ime: Orlovski stadion

Lokacija (kraj; naslov, če obstaja; parcela):

Dunajska cesta 73, 1000 Ljubljana, Slovenija

Tipološka opredelitev: (označite eno ali več kategorij ali dopišite novo)

arheološka dediščina, del kulturne krajine, urbanistična ureditev, stanovanjska stavba, javna stavba, sakralna stavba, **športni objekt/območje**, industrijsko območje, gospodarsko poslopje

Vpis v Register kulturne dediščine:

ne

da

EŠD: **393- Ljubljana - Stadion za Bežigradom**

Opis: Najstarejši stadion v Ljubljani, grajen med 1923-1926 in 1935-1940 za potrebe katoliškega telovadnega društva Orli in evharistični kongres. Po vzoru antičnih stadionov ga je načrtoval arhitekt Plečnik in je njegov edini tovrstni objekt.

Stadion za Bežigradom ima najvišji nacionalni status kulturne dediščine: leta 2009 je bil z **Odlokom o razglasitvi del arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani za kulturne spomenike državnega pomena** razglašen za kulturni spomenik državnega pomena (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200951&stevilka=2500>)

Leta 2021 so bila izbrana arhitekturna dela in urbanistične ureditve arhitekta Jožeta Plečnika v Ljubljani pod naslovom **Dela Jožeta Plečnika v Ljubljani – urbano oblikovanje po meri človeka** vpisana na UNESCO-v seznam svetovne naravne in kulturne dediščine. Stadion zaradi njegovega trenutnega stanja in negotove nadaljnje usode, žal, v izbor ni bil uvrščen.

Fotografija ogrožene dediščine: (velikost cca 15x 10 cm, 300 dpi)

Opis pomena: (do 200 besed)

Stadion za Bežigradom je nastal kot projekt katoliškega telovadnega društva Orel, ki je potrebovalo stalno prizorišče za izvajanje gimnastičnih nastopov, atletskih tekmovanj in zborovanj. Na območju opuščene gramoznice na severnem robu mesta se je l. 1925 začela gradnja stadiona po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika (1872-1957), ki je že v svojem času veljal za graditelja moderne Ljubljane. Z inovativno uporabo klasičnih arhitekturnih elementov je ustvaril svoj lasten arhitekturni jezik, ki je prisoten v vseh njegovih realizacijah. Plečnikovi urbanistični in arhitekturni posegi so mesto kulturno in estetsko preobrazili v prestolnico slovenskega naroda z močnim izrazom nacionalne ideje slovenske moderne. Nastala je mojstrova vizija Ljubljane, oblikovana po vzoru antičnih Aten*, edinstvena celota, ki je danes svetu poznana kot "Plečnikova Ljubljana".

Stadion za Bežigradom je edinstven in izviren primer športno-rekreacijske arhitekture v Evropi in svetu in edini športni objekt v Plečnikovem opusu, hkrati pa bistveni del Plečnikovega

koncepta ureditve Ljubljane. Zasnovan je bil kot športni park odprtega tipa, namenjen rekreaciji, športnim treningom, tekmovanjem in različnim dogodkom na prostem.

Stadion je bil eden prvih objektov, grajenih za športno gimnastične namene v Sloveniji in eden prvih tovrstnih objektov v Evropi. Takrat je bil največji stadion na Balkanu, danes pa je najstarejši ohranjen stadion v Ljubljani. Zaradi svojih izjemnih arhitekturnih značilnosti in izvedbe sodi med mojstrovine arhitekta Jožeta Plečnika, ki je po svojih delih znan v Sloveniji, Avstriji in na Češkem.

Plečnikova aktualnost se danes kaže v spoštljivem odnosu do tradicije prednikov, kombiniranju sodobnih in recikliranih materialov ter iznajdljivosti pri njihovi uporabi, in v vključevanju hortikulture ureditev v arhitekturne in urbanistične rešitve. Zato je v času, ko interesi kapitala močno vplivajo na razvoj družbe, ohranjanje Plečnikove dediščine v njeni celovitosti ključnega pomena.

* (ključni objekti modernih Aten: Ljubljanski grad = Akropola, Pokopališče Žale = Nekropola, Kongresni trg = Agora, Tržnice = Stoa, Narodna in univerzitetna knjižnica = Atenska helenistična knjižnica, Stadion = helenistični stadion)

Vzrok ogroženosti: (označite enega ali več vzrokov)

nevezdrževanje **razvojni interes** posledice podnebnih sprememb drugo

Opis ogroženosti in stanja: (do 200 besed)

Osnovni koncept stadiona izhaja iz antičnega tipa stadiona z areno v obliki podkve in poudarjeno vzdolžno osjo. Zgrajen je bil kot gradbeno-inženirski objekt ograjen z nizkim strukturiranim opečnim obzidjem, na južni strani ga krasi spominski steber z rožo vetrov, na vzhodni strani, ob Dunajski cesti, pa je poudarjen s pokrito kolonado. Za umestitev arene in v pobočja vgrajene betonske stopnice - tribune, ki jih zaključujeta dva glasbena paviljona, so bile izkoriščene naravne danosti terena na območju nekdanje gramozne jame. Višinski poudarek v celotni kompoziciji predstavlja na zahodnem delu stadiona postavljena Glorietta (l.1935), ki zaradi poglobljene arene, obdane s horizontalnimi linijami sedišč, še pridobi na monumentalnosti. Uporabljeni so bili lokalni in v času gradnje pogosto uporabljani materiali (opeka, kamen, beton, les, baker, vegetacija). Vse strukture in detajli so premišljeno zasnovani in natančno izvedeni. Izvorna ureditev je vključevala tudi zasaditev visokega drevja, topolov, v linijah ob severni in južni stranici stadiona ter nizkega drevoreda javorjev ob vzhodni kolonadi.

Do leta 2007, ko je lastništvo stadiona prešlo v roke družbe Bežigraski športni park (BŠP)*, je imel stadion v svoji izvorni obliki, nadgrajen le z nekaj manjšimi intervencijami, vlogo osrednjega mestnega športnega objekta. Namenjen je bil javni uporabi za različne športne in kulturne dogodke in rekreacijo občanov, do l. 2004 je gostil celo mednarodne nogometne tekme. Novi lastnik, ki je obljubil njegovo takojšnjo prenovo, je stadion za javnost nemudoma zaprl in ga ograjil z gradbiščnimi ograjami, za katerimi spomenik sedaj že 15 let zanemarjen in slabo vzdrževan nezadržno propada.

Največjo grožnjo ohranitvi Plečnikovega stadiona pa predstavlja namera družbe BŠP, da na območju spomenika pod pretvezo njegove prenove izvede večnamenski kompleks Bežigraski športni park. V nasprotju s Plečnikovo zasnovo stadiona, ki je bil načrtovan *"kot velik park in zračni rezervoar za celo okolico"*** je projekt BŠP po programski vsebini*** izredno ambiciozen. Predvidenih je skoraj 220.000 m² bruto tlorisnih površin, izvedenih do 20 m v globino (peti nivojev kleti po celotnem območju gradnje) ter do 78 metrov v višino. Izvedba projekta bi zahtevala začasno oz. dokončno odstranitev vseh originalnih elementov spomenika, z izjemo Gloriete in pokrite kolonade; pomenila bi izredno zahteven, celo desetletje trajajoč okoljsko sporen in za dediščino uničujoč poseg v prostor sredi gosto poseljenega območja na robu širšega mestnega jedra.

Decembra 2019 je družba BŠP na Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) podala zahtevo za izdajo gradbenega dovoljenja k projektu BŠP po integralnem postopku. Jeseni 2020 se je proti projektu BŠP izreklo Ministrstvo za kulturo, januarja 2021 je bilo k projektu BŠP izdano negativno kulturno-spomeniško mnenje, marca 2021 pa je MOP družbi BŠP zavrnilo izdajo gradbenega dovoljenja. Januarja 2022, po 13 letih vodenja sodnega postopka, je bila izdana odločba glede

zemljišča, kjer so urejeni vrtovi naselja Fond, MOL pa ga je vložila v družbo BŠP kot svoj delež (projekt BŠP predvideva gradnjo petih podzemnih garaž in treh poslovnih objektov na tej parceli). Sodišče je parcelo dodelilo naselju Fond.

Kljub javno izpričanemu nasprotovanju vseh pristojnih inštitucij, domače in mednarodne strokovne javnosti ter civilne družbe, družba BŠP, ob močni podpori Ljubljanskih oblasti, še vedno vztraja pri načrtu realizacije za spomenik uničujočega projekta Bežigrasjski športni park na območju Plečnikovega stadiona in sosednjih parcelah. S svojimi ravnanji in namerami se je družba BŠP že mnogokrat izkazala kot slab gospodar in popolnoma neprimeren lastnik kulturnega spomenika državnega pomena.

*družba BŠP = družba Bežigrasjski športni park, v kateri MOL (Mestna občina Ljubljana) in OKS (Olimpijski komite Slovenije) predstavljata javna (manjšinska) partnerja, družba Elektronček v lasti Jožeta Peččnika pa zasebnega, večinskega

** "kot velik park in zračni rezervoar za celo okolico" = citat iz vloge Glavnemu občinskemu uradu Mestnega magistrata v Ljubljani za spremembo regulacijskega načrta za območje današnjega stadiona z dne 23. julija 1923. Predlog spremembe je pripravil profesor Jože Plečnik. (Zgodovinski arhiv Ljubljana)

*** programska vsebina = profesionalni nogometni štadion s tribunami za 8400 gledalcev, več raznovrstnih športnih dvoran (strelišče, kegljišče, plezališče, plesne dvorane, fitnes, aerobika,...), preko 13.000 m² trgovskih površin, vrsto gostinskih lokalov, hotel, športno kliniko, zabaviščne in poslovne prostore,... Za ves predvideni program je zagotovljenih 1810 parkirnih mest v podzemni garaži. Projekt BŠP predvideva tudi popolno pozidavo zelenih površin, Fondovih vrtov, s tremi poslovnimi objekti, in izgradnjo 78 m visoke hotelske stolpnice na jugozahodnem vogalu območja BŠP. Obstoječe visokodebelno drevje v območju novega športnega parka, vključno z drevoredom ob Vodovodni cesti bo odstranjeno in le v zelo okrnjenem obsegu nadomeščeno z novim, ki pa bo posajeno v betonska korita. Raščenege terena na celotnem območju Bežigrasjskega športnega parka ne ostane nič.

Vrsta lastništva:

zasebna last

last lokalne skupnosti

državna last

ni znano

Pobudnik:(ime in priimek – za evidenco ICOMOS SI, objava le s privolitvijo) **Datum predloga za vpis v SOD:**
Kaja Lipnik Vehovar, Lavričeva 4a, 1000 Ljubljana marec 2022
